

ANDRASPRÅKSFORSKNING: Teoretiska utgångspunkter, metodologiska lösningar och empiriska studier

Taina Pitkänen-Koli & Olli Kuure
Uleåborgs universitet

Second language research: Theoretical departures, methodological solutions, and empirical studies

The article is based on discussions from two work shops on second language research arranged by the project group Studies of Swedish as a Second Language in the school (ProSSA), the first in Uppsala in October 1991 and the second in Oulu in the AFinLA symposium. First, a short review is presented of the international development of the theoretical main-streams in SLA-research. After the behaviorist era, two mutually exclusive theories on second language acquisition have emerged. One of the theories, based on cognitive (developmental) psychology, emphasises differences between child and adult and focuses on searching for maturational constraints in language acquisition. According to the other theoretical approach language acquisition is biologically determined. Second, the mainlines of the Scandinavian approaches are characterized. In case the problem of age of acquisition is treated at all in the Scandinavian studies, researchers represent the first of the enlisted main-streams. Third, ProSSA's theoretical and methodological views are presented. According to the authors, three developmentally different types of bilingualism should be distinguished: simultaneous, successive and subordinate. Accordingly, second language skills should always be described and tested in relation to the type of bilingualism. Furthermore, variation in language production can be due to psychological and socio-cultural factors in language acquisition and language use. In conclusion, application of Vygotsky's genetic-functional method in SL-research is suggested. Finally, results from empirical studies conducted by different approaches are contrasted.

1. Inledning

Denna artikel är en följd av diskussioner vid två work shops anordnade av Projektet Studier över svenska som andra språk i skolan (ProSSA), den första i Uppsala i slutet av oktober och den andra vid AFinLA-symposiet i Uleåborg den 14 november 1992. I stället för att noggrant rapportera diskussionerna vid dessa work shops syftar artikeln till att generalisera de teoretiska huvudinriktningarna i andraspråksforskningen i Norden betraktade i relation till den internationella forskningen. ProSSAs teoretiska

utgångspunkter refereras i korta drag och därefter presenteras metodologiska synpunkter angående relationen mellan språkinlärningsålder, utvecklingen av språkfärdighet och interindividuella skillnader i språkbruket. Till sist sammanfattas det viktigaste av de senaste empiriska studierna.

2. Teoretiska huvudinriktningar i S2-inlärningsforskning

Enligt den behavioristiska synen, som härskade till mitten av 60-talet, är språkanvändningen en betingad vana, ett inlärt beteende, vars uppkomst kan beskrivas med stimulus-respons-modellen. Ett andra språk förvärfvas på samma sätt som modersmålet. På grund av olika typer av inlärningsituationer kan två typer av tvåspråkighet uppstå med olika associativa representationer. Således finns det enligt behavioristerna **samordnad** (coordinate) tvåspråkighet, vilket betyder att de två lingvistiska teckensystemen fungerar genom två skilda representationsprocesser och **sammansatt** (compound) tvåspråkighet, vilket innebär att det bara finns en representationsprocess för de två lingvistiska teckensystemen. Dessa två termer, som ännu idag förekommer i litteraturen, härstammar från Roberts (1939) och kommer via Weinreich (1953) till Ervin & Osgood (1954) alla med varsin definition. Denna vetenskapshistoriska begreppsutveckling, som har sin början i verk av Loewe (1890) och Epstein (1916), har utförligare behandlats av Kuure & Siponen (1991).

Efter behavioristerna inspirerades lingvister av Penfield & Roberts (1959) och Lennebergs (1967) neurologiska undersökningar, vilket ledde till att forskarna försökte definiera de kritiska (sensitive) perioderna för språkinläring. Därmed fokuserades en del av forskningen på åldern vid andraspråksinläring och på skillnaderna mellan barns och vuxnas inlärningsätt, inlärningsförmåga, inlärningshastighet och inlärningsresultat. Forskningen syftade till att kartlägga förutsättningar och restriktioner för språkliga mognadsprocesser (maturational constraints). Denna forskning var inriktad på kognitiv psykologi och syftade ofta till pedagogiska tillämpningar. En utförlig översikt av denna forskning har presenterats av Krashen & Scarcella & Long (1982). Författarna sammanfattar ålderns

betydelse på följande sätt: "Acquirers who begin natural exposure to second languages during childhood generally achieve higher second language proficiency than those beginning as adults." (ib. 161). Som förklaring till barnets bättre inlämningsförmåga föreslår Krashen (1982) kognitiva, affektiva och "some 'other'" (sic!) faktorer. Således bortförklarar han åldern som den enda faktorn eller ens som en faktor i sig. Krashen förutsätter dock någon typ av neurologiskt korrelerat för skillnaderna mellan barns och vuxnas språkinläring (ib. 207). Under åren har forskningsmetodologin utvecklats i olika riktningar, vilket beror på områdets interdisciplinära karaktär. Forskarna började med talarnas självuppskattning och informanternas bedömning av språkfärdigheten hos andraspråkstalare. Sedan började man analysera språkliga produkter med strukturlingvistiska metoder samt genomförde olika receptiva tester för text- och talförståelse. Därefter behandlades processering av språk och information, kommunikationsstrategier och interaktionella strukturer. Numera betonas vikten av att beskriva textuella företeelser, diskursenheter och -strukturer samt de kulturellt bundna aspekterna av språkanvändningen (se t.ex. Long 1990; Valdés 1992.)

Medan den ovan skisserade forskningen är kognitivt psykologiskt inriktad, utförs en annan typ av forskning av lingvister inspirerade av Chomsky. I motsats till behavioristerna betonar forskarna i denna inriktning språkanvändaren som aktivt subjekt. De hävdar dock i enlighet med behavioristerna att andraspråksinläringen principiellt sett sker enligt samma procedurer som inläringen av modersmålet. Dessa procedurer är biologiskt determinerade i enlighet med Lenneberg. Däremot postulerar dessa lingvister inte någon kritisk period för språkinläring utan de hävdar att det alltid finns tillgång (access) till de ursprungliga procedurerna. Av olika anledningar finner andraspråksinläraren inte den hypotetiska tillgången till procedurerna, vilket leder till brister i språkfärdighet. Vidare är dessa procedurer universella, och forskarna strävar efter att konstruera en universell grammatik (UG) respektive universell teori om språkinläring (universal theory of language acquisition/UTA). I metodiken framhävs olika typer av eliciterande tester och experiment. En del av UG-lingvisterna är så övertygade om sin teori, att de t.o.m har föreslagit att hela EUROSLA

(European Second Language Association) borde ha UG som teoretisk utgångspunkt. Detta förslag kom fram i Salzburg vid föreningens första konferens. En renodlad version av UG-inriktningen presenteras t.ex. av Wode (1991). En översikt över teoretiska inriktningar presenteras av Kasper & Wagner (1989) samt en annan av Larsen-Freeman & Long (1991).

3. Andraspråksforskningen i Norden

Den empiriska forskningen i andraspråk i Norden består till en del av sådan lingvistisk forskning, som syftar till att beskriva språkfärdigheten i ett andraspråk utan att på något sätt problematisera ålderns roll. Språkfärdigheten ses som ett kontinuum från nybörjarstadiet genom olika nivåer till balanserad fullkomlig språkbehärskning (se t.ex. Hansegård 1968; Viberg 1987). Detta tillvägagångssätt grundar sig snarare på den traditionella lingvistiska metodiken än på någon direkt hänvisning till den universella grammatikens principer. Å andra sidan har UG av någon anledning inte fått fotfäste inom andraspråksforskningen i Norden, såsom Hyltenstam (1990) påpekar. De nordiska forskare, som problematiserar ålderns roll vid språkinläringen utgår vanligen från McLaughlins (1978) indelning av tvåspråkighet i två olika typer, simultan och successiv. McLaughlins indelning grundar sig på hans kritiska tolkning av Lennebergs arbete. Översikter över andraspråksforskningen i Norden har presenterats av Gustavsson (1988), Hyltenstam (1989), Viberg (1992) och Grönholm & Muikku-Werner (1991).

Mot slutet av 1980-talet har undersökningen av svenska som andraspråk i större skala påbörjats i Finland i den meningen att man forskat i både tvåspråkiga och enspråkigt svenskspråkiga gruppers språk, visserligen i huvudsak skolelevers skriftliga produkter. Översikten över den forskningen har presenterats av Sundman (1992). Däremot har Finland en längre tradition vad gäller undersökningen av svenska som "främmande språk" (ib.). I sin översikt lägger Sundman också fram de brister som den ovannämnda finländska tvåspråkighetsforskningen har. Hon nämner bl.a. att forskningen

saknar anknytning till allmänna teorier om språkinläringens psykologi, inte heller ger de stora datamängderna någon bild av utvecklingsgångens olika stadier hos barn med svenska som andraspråk; detsamma gäller enligt henne också finska barn, alltså den stora gruppen skolelever med svenska som "främmande språk". Såsom Sundman påpekar vet vi mycket lite om vilka strukturer och vilka lexikala enheter som eleverna behärskar när de lämnar högstadiet resp.gymnasiet.

4. Inlärningsålder, språkfärdighet och språklig variation

I det följande skisseras ProSSAs utgångsläge som innebär en perspektivförändring i jämförelse med andra forskningsinriktningar. Krashen (1982:220) konstaterar att "child-adult differences in second language acquisition and learning are due to a number of causes, some interrelated, some not." En flerdimensionell fråga kan inte besvaras endimensionellt! Ett egendomligt drag hos Krashen är emellertid, att han inte alls verkar känna till Vygotskys inläringsteorier, även om hans egen princip av "comprehensible input" har sin direkta motsvarighet i Vygotskys (1987) idé om den potentiella utvecklingszonen. Krashen strävar efter en utvecklingspsykologisk förklaring som grundar sig på kognitiv utveckling i enlighet med Piaget. Bristen i detta är Piagets syn på förhållandet mellan språk och kognition: en välkänd dispyt mellan Vygotsky och Piaget. I sin artikel *The genetic roots of thinking and speech* beskriver Vygotsky (1987) hur språk och tänkande först utvecklas isär - språket icke-rationellt och tänkandet icke-verbalt. Därefter, vid 1 1/2 års ålder, möts dessa två linjer och språk och tänkande utvecklas sammanflätade (intertwined). Därmed kan man konstatera att ålderns roll vid språkinläringen borde ses i relation till barnets kognitiva utveckling och även till hennes hela personlighetsutveckling. Krashen har också i enlighet med alla andra lingvistiskt inriktade forskare förbigått Vygotskys (1982a) teori om tecknets 'naturhistoria' d.v.s tecknets allmänna utveckling i barndomen. Enligt Vygotsky sker en omstrukturering av tecknet i lekåldern. Tecknets materiella bärare, som tidigare dominerar över tecknets betydelse blir arbiträr och dominerad av innehåll vid lekåldern. Denna utveckling är

allmänsemiotisk enligt Vygotsky, men man kan förmoda att detta gäller också utvecklingen av det språkliga tecknet. Med hänvisning till Vygotskys allmänna semiotiska teori framställs av Kuure (1987/90) en genetisk-semiotisk typologi av tvåspråkighet. Sålunda antas det att det finns tre olika typer av tvåspråkighet: **simultan**, **successiv** och **underordnad** tvåspråkighet, där det andra språket börjar inläras före, under, resp. efter lekåldern. Kriteriet för typologin är således inlärningsåldern, men, som sagt, sett i relation till barnets allmänna kognitiva och semiotiska utveckling. Denna utveckling är social till sin karaktär.

Om man utgår ifrån genetiskt (utvecklingspsykologiskt) sett olika typer av tvåspråkighet kan man inte beskriva språkfärdigheten som ett endimensionellt utan som ett flerdimensionellt kontinuum. Man borde beskriva språkfärdigheten hos olika typer av tvåspråkiga och kartlägga de kvalitativa och kvantitativa skillnaderna mellan dessa typer och i jämförelse med infödda språkbrukare. Beskrivningen borde utföras på strukturell, kommunikativ-pragmatisk och t.o.m. epistemisk nivå. Vill man beskriva språkfärdigheten med någon mätskala så beror skalans täthet på mätningens syfte. För ett syfte kan det t.ex. räcka med en skala från 1 till 3, för ett annat från 1 till 5 o.s.v. Hur man benämner olika nivåer i skalan har sina problem: ifall det gäller simultant eller också successivt tvåspråkiga barn, är det mycket svårt att föreställa sig termer som nybörjare, nästan infödd o.s.v. Benämningen och nivån av språkfärdighet borde sålunda ses i relation till tvåspråkighetstypen.

Därtill behövs det forskning som syftar till att beskriva skillnader i språkfärdighet inom varje typ av tvåspråkighet. Man kan förmoda att det finns individuella skillnader som beror på allmän inlärningsförmåga, motivation, attityd (affektivt filter) o.s.v. Dessa skillnader är psykologiskt betingade. Vidare finns det individuella skillnader som kan bero på språkanvändningsmönster vid olika sociala nätverk, social bakgrund, språkliga statusförhållanden o.s.v: dessa skillnader är social-psykologiskt betingade (se t.ex. Milroy 1987; Latomaa & Pham T. Kiet 1992.)

Slutligen finns det kulturhistoriska och sociokulturella betingelser som leder till olika typer av globala diskursstrategier och skillnader i språkets pragmatiska användning (t.ex. Kulick i denna volym.)

Sammanfattningsvis beskrivs språkanvändning således

- hos olika **typer** av tvåspråkiga
- med olika nivåer av **språkfärdighet** uppfattad som ett flerdimensionellt kontinuum
- och med psykologiskt och socio-kulturellt betingad strukturell och funktionell **variation**

Tvåspråkighetsforskning består sålunda av:

1. beskrivning av språkanvändning och konstaterande av likheter och olikheter mellan olika typer av tvåspråkiga och mellan individer inom dessa typer. Detta kräver flera typer av språkanalyser beroende på språkets mångartade funktioner.
2. förklaring av likheternas och olikheternas uppkomst och utveckling: språket och tvåspråkighet i (onto)genesis

Detta tillvägagångssätt kan kallas **genetisk-funktionellt** efter Vygotskys (1971) teori om konst. Karkama (1991) tillämpar Vygotskys metod i litteraturforskningen. I stället för att fråga varför Hamlet tvekade bör litteraturforskningen fråga varför Shakespeare lät Hamlet tveka. Enligt denna syn behövs det både närläsande och biografiska studier vid analys av skönlitterär text. På motsvarande sätt kan man analysera bruket av ett andraspråk: språklig produktion borde analyseras i relation till olika språkinlärnings- och språkanvändningsmönster. Ur denna synvinkel utgör den genetisk-funktionella metoden i andraspråksforskningen en syntes av den etnometodologiska samtalsforskningen (conversational analysis/CA)

och den talaktsteoretiska diskursanalysen (discourse analysis/DA) dock med en radikal betoning av utvecklingens betydelse.

5. Några empiriska studier

ProSSAs analys av svenska som andraspråk hos simultant, successivt och underordnat tvåspråkiga skolelever på högstadiet och delvis även på gymnasiet syftar till att kartlägga framför allt de skillnader grupperna emellan som kan anses bero på utvecklingsgången. Således håller ProSSA för sin del på att fylla ut den lucka som Sundman ovan påpekar. Därutöver riktas intresse mot kulturella skillnader i språkanvändningen i Sverige och i (Svensk)Finland. Sociala nätverks betydelse behandlas däremot bara som bakgrundsfaktor.

I det följande jämförs några preliminära resultat från ProSSAs studier om svenskan hos olika typer av tvåspråkiga elever med resultat ur Korkmans (1990) och Lauréns (1988) undersökningar i vilka tvåspråkiga utgör en homogen grupp vid kategoriseringen. Korkman och Laurén har undersökt elevuppsatser från årskurserna 6 och 9, ProSSA alltså från årskurserna 7 och 9; i en av ProSSAs förundersökningar utförd av Kurttio (1989) är årskurserna 5 och 6 medtagna. Enligt Korkman (1990:323) skriver i båda årskurserna de enspråkiga eleverna längre uppsatser än de tvåspråkiga. Den lexikala tätheten är också högre i enspråkiga elevers uppsatser i årskurs 6. Skillnaden vid användningen av verb är mest utslagsgivande. Stilen är mer verbal i de tvåspråkiga elevernas uppsatser i årskurs 6 och blir ännu mer verbal i årskurs 9 på grund av flickornas verbala stil. När det gäller andra ordförrädsvariabler blir skillnaden mindre mellan de tvåspråkigas och enspråkigas uppsatser vid övergången från årskurs 6 till årskurs 9. Den språkliga utvecklingen i denna ålder avspeglar barnets allmänna personlighetsutveckling. Enligt Vygotsky (1982b) upplever barnen vid 13-års ålder (åk 7) en kris som emotionellt karakteriseras av frigörelsen från den närmaste sociala miljön och kognitivt av utvecklingen av verbalt-logiskt tänkande. I Kurttios material skriver däremot de successivt tvåspråkiga de längsta uppsatserna i Haparanda. De successivt tvåspråkiga skriver mycket

långa uppsatser också i årskurs 9, dock inte längre än de enspråkiga eleverna i Haparanda enligt Lehtiniemi & Pallari (1992). Däremot finns det ingen skillnad i lexikal täthet varken mellan de tvåspråkiga och enspråkiga eller mellan olika tvåspråkighetskategorier. Den enda markanta skillnaden kan skönjas gentemot elever med svenska som främmande språk, vilka i ProSSAs material kallas de underordnat tvåspråkiga. De får högt värde för täthet. Däremot får de det lägsta värdet vid ordvariation mätt med OVIX, ordvariationsindexet. I detta sammanhang visar sig de simultant tvåspråkiga och enspråkiga i Kronoby få de högsta värdena. Också Kurttiös material visar att de simultant tvåspråkiga varierar meningsbyggnaden mest.

I detta sammanhang gäller Korkmans resultat alltså inte: att de tvåspråkiga använder färre olika ord (ib.). Vad gäller nominal resp. verbal stil stämmer inte heller Korkmans resultat med ProSSAs. De simultant tvåspråkiga informanterna i Kronoby har en mer nominal stil än de enspråkiga i Kronoby. De simultant tvåspråkiga ser ut att skriva mer nominalt än de successivt tvåspråkiga i Haparanda. Detta kan ha med kulturskillnad att göra.

Lexikonstudier visar att ordvalet är mer begränsat hos de successivt tvåspråkiga: de använder t.ex. färre idiom och verb i något enklare konstruktioner; spår av transfer förekommer också. Den största skillnaden finns mellan de simultant tvåspråkiga och de underordnat tvåspråkiga bl.a. vad gäller överextensioner och överanvändning av vanliga och nukleära verb. Dessa drag är typiska för inlärarespråket (se bl.a. Pitkänen-Koli, 1990). Inläring av svenska som andraspråk i den underordnade gruppen har börjat vid 13 års ålder, och språkfärdigheten är i allmänhet mycket begränsad.

På performansnivån är skillnaderna mellan tvåspråkiga och enspråkiga mindre än när man studerar de fel eleverna gör. Men det finns gott om skillnader mellan de olika tvåspråkighetsgrupperna. Feltätheten minskar mer hos de enspråkiga än hos de tvåspråkiga, när de övergår från årskurs 6 till årskurs 9 med undantag av de ortografiska felen. De successivt tvåspråkiga gör fler fel än de simultant tvåspråkiga enligt Ahola et al

(1990:180). Också med hänsyn till feltyperna skiljer sig både språkgrupper och olika typer av tvåspråkiga grupper från varandra. Både Korkman (1990:35) och Laurén (1988:55) har fått fram att de tvåspråkiga eleverna i årskurs 9 har fler sats- och meningsbyggnadsfel än de enspråkiga. Angående de vanliga feltyper som Korkman tar upp - oriktig ledföljd/ordföljd, fel preposition, genus, species och kongruens - konstaterar Ahola et al (ib.180f) följande: oriktig ordföljd och species förekommer i nämnvärd grad i uppsatserna i årskurs 7 men inte i 9, fel preposition och kongruens i de successiva uppsatser i årskurs 9, genusfel förekommer i både sjuan och nian i de successiva uppsatser. Kurttio kommer också till det resultatet att de successiva ansvarar för de flesta grammatiska felen. En intressant iakttagelse är att de tvåspråkiga, framför allt de successiva, favoriserar underordnade satser. Detsamma gör de underordnat tvåspråkiga.

Forskningsresultaten ger vid handen att inläringstakten och utvecklingsgången i sin helhet är olika hos enspråkiga och olika typer av tvåspråkiga. Inom kategorin tvåspråkiga följer dock de simultant tvåspråkiga rätt väl de enspråkigas inläringstakt. Kvaliteten på de skriftliga produkterna ligger ungefär på samma nivå hos de infödda och hos de simultant tvåspråkiga. Skillnaderna mellan de successivt och simultant tvåspråkiga beskrivna med olika metoder är genomgående mycket små på alla språkliga nivåer. Skillnaderna är dock konsekventa, och även om de är små kan de avspegla kvalitativt sett olika utvecklingsgångar. Därtill kan nämnas att ProSSAs dysortografiska fallstudier av Kuure et al (1991) stöder hypotesen om utvecklingsmässigt olika typer av tvåspråkighet. Den grupp som skiljer sig mest i ProSSAs material är utan vidare de underordnat tvåspråkiga. Skillnaderna är både kvantitativa och kvalitativa, men det finns parallella utvecklingsgångar med både enspråkiga och tvåspråkiga jämförelsegrupper på meningsnivån och på textnivån.

Resultaten från empiriska studier i ProSSA visar att inlärningsåldern av ett andraspråk är en relevant och autonom kategori med en primär betydelse för utvecklingsgången som helhet. Den tredelade typologin verkar fungera i praktiken och leda till en mera differentierad bild av språkbruket. Språkfärdigheten utvecklas som ett flerdimensionellt kontinuum, och kvantitativ

och kvalitativ variation i olika färdighetsdimensioner är beroende av psykologiska och sociala faktorer.

6. Om fortsatt forskning

Fast de teoretiska utgångspunkterna varierar har forskningsprojekten i Norden många beröringspunkter på den metodologiska nivån. De olika projekten använder ofta många olika typer av analyser och samlar in olika typer av data. Därmed kan de olika projekten i någon mån komplettera varandra. Sålunda kan man konstatera att forskningssituationen i Norden erbjuder en möjlighet inte bara till fruktbar diskussion utan också till konkret forskningssamarbete inom området. Detta syns redan idag i form av samnordiska symposier, work shops och grundandet av ett forskarforum för nordisk andraspråksforskning.¹

Litteraturförteckning

- Ahola, P. & S. Peltokorpi & J. Talus 1991. *Jämförande sociolingvistisk och felanalytisk studie över svenska som första- och andraspråk*. Pro gradu-avh. i nordisk filologi. Inst. för nordiska språk. Uleåborgs universitet. Otryckt.
- Epstein, I. 1915. *La pensée et la polyglossie*. Lausanne: Payot.
- Ervin, S. & Osgood, C.T. 1954/1973. *Second language learning and bilingualism. Language Acquisition and Choice*. Essays by Susan M. Ervin-Tripp. Selected and introduced by A.S. Dill. Stanford: Stanford UP, 15-23.
- Grönholm, M. & P. Muikku-Werner (eds.) 1991. FINLANCE. The Finnish Journal of Language Learning and Language Teaching Vol IX. Language Centre for Universities. University of Jyväskylä. Finland.
- Gustavsson, L. 1988. Språketenskaplig forskning om svenska som andraspråk. In Hyltenstam, K. & I. Lindberg (eds.) *Första symposiet om svenska som*

¹ Nordiskt forum för andraspråksforskning grundades vid ett forskarmöte i Uppsala den 31 oktober 1991. Syftet är att på ett informellt sätt diskutera teoretiska och metodologiska problem vid andraspråksforskning. Verksamheten koordineras av ProSSA. Ifall Du är intresserad kontakta oss:

Taina Pitkänen-Koli, Olli Kuure, Kristiina Siponen
(Inst. för nordiska språk, Uleåborgs universitet P.B. 191, 90101 Uleåborg, Finland;
e-post: pkl-tpk, pkl-ojk eller pkl-ks @finou.oulu.fi)

andraspråk. Vol.1. Centrum för tvåspråkighetsforskning. Stockholms universitet. Akademitryck. Edsbruk och Täby, 3 - 22

- Hansegård, N-E. 1968. *Tvåspråkighet eller halvspråkighet*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.
- Hyltenstam, K. 1990. Svenska som andraspråk - forskning och undervisning. In Nettelbladt, U. & G. Håkansson (eds.) *Samtal och undervisning. Studier till Lennart Gustavssons minne*. Linköping Studies in Arts and Science 60. Tema Kommunikation. Universitetet i Linköping, 193-210.
- Karkama, P. 1991. *Teos tekijäänsä kiittää*. Helsinki: SKS.
- Kasper, G. & J. Wagner 1989. Teorier om fremmedsprogsindlärning. Grundbog i fremmedsprogsædagogik. Copenhagen: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- Korkman, C. 1990. *Tvåspråkiga elever skriver uppsatser*. Licentiatavhandling i nordiska språk. Helsingfors universitet. Nordica. Otryckt.
- Krashen, S. D. & R.C. Scarcella & M.H. Long (eds.). 1982. *Child-Adult Differences in Second Language Acquisition*. London: Newbury House Publishers, Inc.
- Krashen, S. D. 1982. Accounting for child-adult differences in second language rate and attainment. In Krashen, S. D. & R.C. Scarcella & M.H. Long (eds.) *Child-Adult Differences in Second Language Acquisition*. London: Newbury House Publishers, 202-226.
- Kurtio, A. 1989. *Skriftlig, spontan produktion av skolelever i Haparanda*. Pro gradu-avh. i nordisk filologi. Inst. för nordiska språk. Uleåborgs universitet. Otryckt.
- Kuure, L. & O. Kuure & A.-M. Sandbäck & A. Yliherva 1991. Dysgraphia and bilinguality. Case studies on Swedish as a second language. In Simonardottir, I. (ed.) *Nordisk Logopaedi och Foniatri. Teori og Praksis. Nordiske Kongress för Logopedi og Foniatri, Reykjavik den 21-23 juni, 1991*. Reykjavik: University of Iceland, 137-155.
- Kuure, O. & K. Siponen 1990. Om tvåspråkighetstypologier. In Herberts, K. (ed.) *Flerspråkighet i och utanför Norden. Föredrag från den Sjätte Nordiska Tvåspråkighetskonferensen 4.-6. juni 1990 i Vasa*. Institutet för Finlandssvensk samhällsforskning (IFS). Vasa, Finland, 335-350.
- Kuure, O. 1987/90. Sign and the Development of Bilingualism in Ontogenesis. 8th World Congress of Applied Linguistics (AILA). University of Sydney. 16.-21.8.1987. I: *Tvåspråkighet i ontogenesis*. Fil.lic-avh. i nordisk filologi. Inst. för nordiska språk. Uleåborgs universitet. 1990. Otryckt.
- Larsen-Freeman, D. & M.H. Long 1991. *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. New York: Longman.
- Latomaa, S. & Kiet, Pham T. 1992. The linguistic situation of multicultural children in Finland. In Niemi, J. (ed.) *Papers from the 18th Finnish Conference of Linguistics*. Studies in Languages 24. University of Joensuu, 306 - 321.

- Laurén, U. 1988. *Språkfel och interferens hos tvåspråkiga skolelever. En studie i fri skriftlig produktion på svenska*. Licentiatavhandling i nordiska språk. Helsingfors universitet. Nordica. Otryckt.
- Lehtiniemi, A. & N. Pallari 1992. *Lexikalisk variation. Kvantitativ analys i två faser*. Pro gradu-avh. i nordisk filologi. Inst. för nordiska språk. Uleåborgs universitet. Otryckt.
- Lenneberg, E. 1967. *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley.
- Loewe, R. 1890. Zur Sprache- und Mundartenmischung. Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Zwanzigster Band. Berlin: Verlag von A. Asher & Co, 261-305.
- Long, M. H. 1990. Maturational Constraints on Language Development. *Studies in Second Language Acquisition* 12:3, 251-286.
- McLaughlin, B. 1978. *Second Language Acquisition in Childhood*. New York: John Wiley & Sons.
- Milroy, L. 1987. *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.
- Penfield, W. & L. Roberts 1959. *Speech and Brain Mechanisms*. Princeton: Princeton UP.
- Pitkänen-Koli, T. & O. Kuure 1990. Studier över svenska som andraspråk i skolan (ProSSA). Projektbeskrivning. In Nikula, N. & A.J. Pitkänen (eds.). *Svenskan i Finland*. Inst. för nordiska språk. Tammerfors universitet, 133-141.
- Pitkänen-Koli, T. 1990. Fel i svenska uppsatser gjorda av finska högstadie- och gymnasieelever samt universitetsstuderande. In Tingbjörn, G. (ed.) *Andra symposiet om svenska som andraspråk i Göteborg*. Stockholm: Skriptor Förlag, 135-151.
- Roberts, M.H. 1939. The problem of the hybrid language. *Journal of English and Germanic Philology* 38, 23-41.
- Sundman, M. 1992. Svenska som andraspråk i Finland. In Viberg, Å. (ed.) *Nordiska språk som andraspråk*. Centrum för tvåspråkighetsforskning. Stockholms universitet. Und. utg.
- Valdés, G. 1992. Bilingual minorities and language issues in writing. *Written Communication* 9:1, 85-136.
- Viberg, Å. 1987. *Vägen till ett nytt språk*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Vygotski/Vygotskij/Vygotsky, L.S. 1933/1982a. Legen og dens rolle i barnets psykiske udvikling. *Om barnets psykiske udvikling*. En artikelsamling. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 50-71.
- . 1928-29/1982b. Spoersmoet om den aldermaessige periodeopdelning af barnets udvikling. *Om barnets psykiske udvikling*. En artikelsamling. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 35-49.

---. 1971. *The Psychology of Art*. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.

---. 1987. *The Collected Works of L.S. Vygotsky*.

Weinreich, U. 1953/1970. *Languages in Contact*. The Hague, Paris: Mouton.

Wode, H. 1991. Nature and nurture: The case of speech perception. Paper presented at *Inaugural Conference of EUROSLA, Salzburg, September 17-19, 1991*.

Viberg, Å. (ed.) 1992. *Symposiet om nordens språk som andraspråk*. Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. Und. utg.